

УДК 911.373 (497.11 Брзи Брод)
314.15 (497.11) "19"

Оригиналан научни рад

Original scientific work

Марија Мартиновић**УТИЦАЈ МИГРАЦИОНЕ КОМПОНЕНТЕ
НА ТРАНСФОРМАЦИЈУ БРЗОГ БРОДА**

Извод: У насеобинском развоју Брзог Брода значајну улогу имале су све врсте и типови миграција становништва. Њихов обим и интензитет директно су условљени динамиком свеукупног друштвено-економског развоја. Из тог разлога најзаступљеније су у савременој фази развоја Брзог Брода. Миграције становништва, као један од најзначајнијих фактора трансформације насеља, имале су пресудан утицај на промену демографских (интензиван пораст укупне популације, промена демографских структура, демографских кретања и др.), морфо-физиономских (територијално ширење насеља, промена намена површина и сл.) и функционалних карактеристика Брзог Брода (пораст функционалног капацитета, развој нових функција, одумирање аграрне функције и др.).

Кључне речи: насеље, промене, становништво, миграције

Abstract: People's migrations have played important part in the development of Brzi Brod. Their score and intensity are directly connected to the overall socio-economic development. The same reason we can find in those happening on large scale in the contemporary phase of Brzi Brod. Migrations of the inhabitants of Brzi Brod are the key factor for the transformation of settlement. It has had the most important impact on the change of demography (intensive growth of the total population, change of the demographic structure, demographic movements etc.), morph-physiognomic (the special development of settlement, changes in the appearance of the settlement etc.) and functional character of Brzi Brod (the growth of functional capacity, development of new developed functions, weakling of the farming function etc.).

Key words: settlement, change, population, migration

Опште географске одлике

Брзи Брод је лоциран у источном делу дна Нишке котлине, саставном делу композитне Нишавске долине, на (200 m) левој обали Нишаве, десне притоке Јужне Мораве. Просторно се развија поред понишавских међународних комуникација – северно од железничке пруге Париз–Београд–Ниш–Софија–Истамбул и 1 km јужно од огранка В (Ниш–Софија–Истамбул) главног коридора 10 (Салцбург–Љубљана–Загреб–Београд–Скопље–Солун). Налази се 6 km источно од центра Ниша, макрорегионалног центра Србије, у чијем приградском подручју остварује савремени

насеобински развој. Локални положај одређен је географским координатама: 43°19' с.г.ш. и 21°59' и.г.д.

Брзи Брод припада насељима збијеног типа. Неправилног је округластог облика. Повезује три физиономске целине: Старо село, Старо насеље и новоформирано Девизно насеље. Територијално ширење насеља је прилично ограничено, обзиром да је са његове северне стране регулациони појас Нишаве, јужне Булевар цара Константина, западне археолошко налазиште Медијана, а са источне коридор електроенергетских водова. Савремена рурална изградња усмерена је у правцу севера и југа.

Брзи Брод припада катастарској општини Брзи Брод – Суви До (579 ha). У приватном власништву је 70,5%, а у друштвеном 29,5% укупне површине катастарске општине.¹ Површина насеобинске територије Брзог Брода износи 300 ha, а грађевински рејон (подручје) насеља 96,3 ha.

Кроз историју Брзи Брод има променљиву популациону величину, што је резултат међусобног односа природног прираштаја и миграција становништва. Основна карактеристика његовог демографског развоја од краја XIX века до наших дана је континуирани демографски раст, кога карактерише следећа развојна динамика:

– од ослобођења од Турака 1878. до 1948. године бележи интензивни демографски пораст: укупно становништво је увећано 3,9 пута, с тим што је нешто израженији током прве половине посматраног периода (индекс пораста 1921/1878. износи 253,1);

– у периоду 1948–1953. године евидентирано је умерено увећање укупног становништва (индекс пораста 1953/1948. износи 104,7) и

– динамичан пораст укупне популације основна је карактеристика демографског развоја од 1961. године до данас (становништво је до пописа 2002. увећано 4,2 пута).

Густина насељености Брзог Брода и његове насеобинске територије, као индикатор друштвене искоришћености, у посматраном периоду 1961–2002. има позитивне развојне тенденције, што је резултат преразмештаја становништва већином на релацији сеоска насеља у залеђу – Брзи Брод. Од 1961. до 2002. забележен је пораст (за 11,3 ст./ha) опште густине насељености насеобинске територије. У истом периоду присутан је континуирани пораст (за 33,5 ст./ha) опште густине насељености Брзог Брода, који од 1981, по типологији сеоских насеља Србије према густини насељености,² припада групи густо насељених села (више од 31 ст./ha).

---

¹ Подаци из документационог материјала, Сектор економских статистика, Одељење за пољопривреду, рибарство и шумарство, Републички завод за статистику Србије, Београд.

² Б. Којић, Ђ. Р. Симоновић, **Сеоска насеља Србије**, Стални и помоћни уџбеник, Издавачко-информативни центар студената, Београд, 1975, стр. 47.

Табела 1. – Кретање укупне популације Брзог Брода од 1878. до 2002. године³

Година пописа	Број становника	Индекс пораста
1878.	145	-
1921.	367	253,1
1948.	568	154,8
1953.	595	104,7
1961.	1.055	177,3
1971.	1.935	183,4
1981.	2.945	152,2
1991.	3.593	122,0
2002.	4.452	123,9

Табела 2. – Кретање опште густине насељености насеобинске територије и насеља и опште аграрне густине насељености насеобинске територије (ст./ha) Брзог Брода 1961. и 2002. године

Година	Густина насељености		Аграрна густина насељености нас. територије
	насеобинске територије	насеља	
1961.	3,5	12,7	0,8
2002.	14,8	46,2	0,1

Развој економских карактеристика становништва Брзог Брода после Другог светског рата, као резултат многобројних и динамичних промена, од великог је значаја за насеобинску трансформацију. Интензиван индустријски развој Ниша утицао је на просторно-демографску и социјално-економску трансформацију насеља и аграрног пејзажа, што је резултирало и променама у економској структури становништва, једној од најважнијих друштвених структура. Наведене промене најизраженије су у односу пољопривредног и непољопривредног становништва, затим активног становништва, лица са личним приходом и издржаваног становништва, у квалификационој структури радне снаге и активном становништву по секторима (групама) делатности.

Запошљавање становника Брзог Брода, највећим делом у индустрији Ниша, имало је за резултат њихово реструктурирање из аграрног у неаграрно становништво. Једна од последица овог насеобинског процеса је тенденција динамичног смањења аграрне популације. Од 1961. до 2002. пољопривредно становништво је смањено девет пута. Учесће аграрног у укупној популацији 1961. износило је 22,8% (удео активног аграрног

³ **Попис људства Србије у ослобођеним крајевима**, Државопис Србије, свеска XI, Београд, 1882, **Речник места**, Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца, Београд, 1925, **Попис становништва, домаћинства и станова 2002**, **Упоредни преглед броја становника 1948, 1953, 1961, 1971, 1981, 1991. и 2002**, Републички завод за статистику, Београд, 2004.

18,4%), а 2002. године 0,6% (удео активног аграрног 0,4%). У истом периоду забележено је и опадање опште аграрне густине насељености насеобинске територије (1961. – 0,8 ст./ха, 2002. – 0,1 ст./ха), што указује на минималну искоришћеност аграрног пејзажа.

Укупно активно становништво Брзог Брода бележи опадање од 1961. до 2002, при чему општа стопа активности има негативан развој – 1961. износила је 50,7, а 2002. године 48,6, што значи да је 1961. било 51, а 2002. године 49 активних на 100 становника. У истом периоду долази до пораста броја лица са личним приходом (1961. – 1,4%, 2002. – 16,6% укупне популације) и опадања издржаваног становништва (1961. – 47,9%, 2002. – 34,8% укупне популације).⁴

Табела 3. – Структура пољопривредног, активног пољопривредног, непољопривредног и активног (по секторима делатности) становништва Брзог Брода 1961. и 2002. године⁵

Година	Пољ. станов.	%	Активно пољ. ст.	%	Непољ. станов.	%	Активно становништво			
							Прим.	Сек.	Тер.	Квар.
1961.	241	22,8	194	18,4	814	77,2	194	235	62	23
2002.	27	0,6	19	0,4	4.425	99,4	23	716	376	374

Проучавање контингента активног становништва по секторима делатности је од великог значаја за сагледавање друштвено-економских карактеристика популације и просторно-функционалних обележја насеља. Савремени друштвено-економски развој и социјално-економски преображај Брзог Брода имао је за последицу реструктурирање активног становништва по групама радних делатности. Примарни сектор привреде има наглашену негативну развојну тенденцију (1961. – 36,3%, 2002. – 1,5% активног становништва). Секундарни сектор делатности од 1971. има негативни тренд развоја (1961. – 43,9%, 1971. – 69,7%, 2002. – 45,8% активног становништва), док се динамиком пораста истичу кварталне (1961. – 4,3%, 2002. – 23,9% активног становништва) и терцијарне делатности (1961. – 11,6%, 2002. – 24,1% активног становништва). По функционалној типоло-

⁴ Попис становништва 1961, **Активност и делатност**, књ. XIV, Савезни завод за статистику, Београд, 1965. и Попис становништва, домаћинства и станова 2002, **Активност и пол**, књ. 5, Републички завод за статистику, Београд, 2003.

⁵ Попис становништва 1961, **Пољопривредно становништво**, књ. XV, Савезни завод за статистику, Београд, 1966, Попис становништва 1961, **Активност и делатност**, књ. XIV, Савезни завод за статистику, Београд, 1965, Попис становништва, домаћинства и станова 2002, **Пољопривредно становништво**, књ. 7, Републички завод за статистику, Београд, 2003. и Попис становништва, домаћинства и станова 2002, **Делатност и пол**, књ. 6, Републички завод за статистику, Београд, 2003.

гији насеља,⁶ где је као основни показатељ коришћена социо-економска структура активног становништва (троделна структура делатности – примарни, секундарни и терцијарни), Брзи Брод је 1961. припадао мешовитим насељима (аграрно-индустријски подтип), а 2002. године изразито неаграрним насељима (индустријско-услужни подтип).

Постанак и развој насеља

Насеобинску историју Брзог Брода карактерише вишевековни континуитет, који је обележен многобројним променама демографског, морфо-физиономског и функционалног карактера. Од оснивања до наших дана издвајају се три главне фазе у развоју насеља: почетна (од постанка до 1878), средишна (од ослобођења од Турака до Другог светског рата) и савремена (после Другог светског рата).

Брзи Брод је формиран на месту са значајним траговима праисторијске и античке насељености. На левој обали Нишаве, поред античког налазишта Медијана (западни део атара Брзог Брода), пронађени су остаци насеља из праисторије, по коме је културна група касне фазе бронзаног доба и прелаза у гвоздено доба добила назив Медијана група. Откривен је богат покретни археолошки материјал (керамички судови и др.) и непокретни објекти – остаци већих плитких јама изнад којих су биле подигнуте колибе, карактеристичне за сточарска насеља ("золници").⁷ Значајем се истиче археолошки локалитет (40 ha) Медијана, који се у античким изворима наводи као предграђе Naissus-a. Централни део насеља представљен је царском палатом и луксузним вилама, источни је претежно стамбеног карактера, а западни са објектима јавног и сакралног карактера, док се у јужном делу ширег комплекса налазило војно утврђење и водоводни систем. У време римског цара Константина (почетак IV века) Медијана је имала ранг резиденције. По разарању у време најезде Хуна (V век), обновљена је у палеовизантијском периоду.⁸

У близини наведених археолошких локалитета, током српског средњовековног доба, формиран је Брзи Брод. У појединим периодима почетне фазе развоја мењао је микроположај и налазио се на десној обали Нишаве. Након турских освајања први пут у писаним изворима наводи се у катастарском попису 1498, када има 18 хришћанских, 11 муслиманских кућа и 17 кућа бенака – муслиманских ратара. Године 1516. помиње се као

---

⁶ Грчић М., Грчић Љ., **Мачва, Шабачка Посавина и Поцерина**, Географски факултет Универзитета у Београду, Београд, 2002, стр. 265–272.

⁷ Ајдић Р., **Најстарија прошлост Ниша**, Историја Ниша, књ. 1, Градина и Просвета, Ниш, 1983, стр. 39.

⁸ Петровић П., **Ниш у античко доба**, Историја Ниша, књ. 1..., стр. 65–70.

насеље са 16 рајинских и 11 кућа бенака,⁹ а 1564. припада групи малих села (испод 10 домаћинстава).¹⁰ Током XVI века насељен је углавном муслиманском популацијом, а од XVII века до ослобођења од Турака већинским хришћанским становништвом.¹¹

Са турском окупацијом уведени су нови односи, а постојећа насеља укључена су у спахијске поседе. Положај мештана погоршао се у другој половини XVI и током XVII века, када долази до унутрашње кризе турског феудализма, а поготово у XVIII веку, када су спахије и даље узимале десетак. Пред ослобођење од Турака Брзи Брод је припадао спахилуку Абаз-бега. Током овог периода мештани су се бавили пољопривредом, која је углавном задовољавала сопствене потребе руралних домаћинстава, а најзначајнија грана је било ратарство. Од XV до XVII века у аграрном пејзажу доминирала су поља црвеног пиринча, за чије је наводњавање коришћена Кутинска вада, оточница Кутинске реке (у новије време користи се за наводњавање башти). Од заната значајем се истицало воденичарство, које је било заступљено од краја XV века. Непосредно пред ослобођење од Турака радило је неколико воденица на Нишави и Кутинској вади.¹²

Након ослобођења од Турака, територијалног ширења Србије и повлачења нових граница, 15. јануара 1878, према Закону о уређењу ослобођених предела, Брзи Брод је ушао у састав Нишког среза и Еминокутинске општине,¹³ а 1921. је био у саставу Првокутинске општине.¹⁴ Основна карактеристика средишне фазе развоја је интензиван преображај насеља и позитиван свеукупни развој. Присутне су промене демографског (порастан укупне популације, промена демографских структура, демографских кретања и др.), физиономског (територијално ширење насеља, промена намењене површина и сл.) и функционалног карактера (развој традиционалне – аграрне функције и појава нових функција).

Савремена фаза развоја насеља окарактерисана је трансформацијом руралне средине и променом квантитативних и квалитативних обележја насеља, насталих под интеракцијским дејством процеса индустријализације, урбанизације и деаграризације. По свом карактеру ове промене су биле спонтане или стихијске – бесправна (дивља) градња у западном делу насеља, деаграризација, напуштање пољопривредних површина, опадање

⁹ Ћирић Ј., **Брзи Брод**, Енциклопедија Ниша, Природа, простор, становништво, Градина, Ниш, 1995, стр. 12.

¹⁰ Бојанић Д., **Ниш до великог рата 1683**, Историја Ниша, књ. 1..., стр. 109.

¹¹ Ћирић Ј., **Брзи Брод**, Енциклопедија Ниша, Природа..., стр. 12.

¹² Исто.

¹³ Стаменковић Ђ., **Организовање власти после ослобођења од Турака**, Енциклопедија Ниша, Историја, Градина, Ниш, 1995, стр. 203–204.

¹⁴ **Речник места...**, стр. 209.

значаја пољопривредне производње и др., и планске – насеобинска територија обухваћена је ГУП-ом Ниша из 1973. и актуелним ГУП-ом Ниша и Нишке Бање (1995), Регулационим планом ”Брзи Брод” (2001), Планом детаљне регулације ”Стамбено-пословних блокова северно од Булевара Цара Константина” у Брзом Броду (2004) и др.

Један од пресудних утицаја на трансформацију насеобинских обележја Брзог Брода је жаришно деловање Ниша, макрорегионалног центра Србије. Динамичан индустријски развој Ниша праћен је јаком концентрацијом радничког становништва, које се од средине 50-их година XX века масовно насељава на простору његове приградске зоне. По М. Костићу¹⁵ разврставање насеобинских језгара приградске зоне Ниша изражено је у три главна вида: насељавање периферних делова Ниша (Стари и Нови Бубањ, Ледена Стена, Перутинско, Панталејско, Комренско насеље и др.), оснивање нових насеља или делова насеља (Габровачка река, Насеље Комрен, Насеље Виник, Никола Тесла, Ново Александрово и Нови Просек) и насељавање при постојећим селима (Медошевац, Ново Село, Брзи Брод, Поповац, Суви До, Малошиште и др.). Интензивно досељавање радничког становништва (већином из села северног обода Нишке котлине и Запања), као и значајне промене у економској структури аутохтоног становништва, имале су за последицу корениту просторно-демографску и социјално-економску трансформацију насеља, које, поготово од 80-их година XX века, има карактеристике радничког насеља.

Под дивергентним дејством Ниша, које се огледа у просторној дисперзији урбаних елемената и садржаја, смањене су аграрне карактеристике Брзог Брода у корист урбаних обележја. Физиономску структуру насеља је карактерисало делимично планско обликовање, које у савременом периоду добија планске смернице – грађевински рејон насеља обухваћен је поменим ГУП-овима, регулационим планом и планом детаљне регулације. Средишњи и северни део насеља је најстарија физиономска целина, коју данас сачињава зона индивидуалног становања, у чијем је североисточном периферном делу смештен комплекс четвороразредне основне школе, и друштвени центар насеља, где се налази Дом омладине, месна канцеларија, здравствена амбуланта и самопослуга. Зона индивидуалног становања заступљена је и у западном делу насеља, кога карактерише бесправна (дивља) градња, и новоформираном источном и североисточном делу (Девизно насеље), са плански структурираним и уређеним простором. Спортско-рекреативни центар је лоциран у северном делу, дуж приобалног појаса Нишаве, а зона заштитног зеленила у јужном делу насеља. Обзиром на динамичан просторно-демографски развој Брзог Брода у савременом перио-

---

¹⁵ Костић М., **Нишка котлина**, Зборник радова Географског института ”Јован Цвијић” САНУ, књ. 21, Београд, 1967, стр. 335–340.

ду, а са циљем реконструкције постојећег грађевинског фонда и утврђивања смерница и критеријума за плански насеобински развој, 2001. године је урађен Регулациони план ”Брзи Брод”, којим је обухваћена површину од 130,7 ha (изграђене и неизграђене површине, груписане по наменама). По њему се издвајају две главне целине:¹⁶ зона становања и зона јавно-друштвене намене. Прва зона састоји се од постојећег простора индивидуалног становања (59,9 ha) и новопланираног индивидуалног (8,8 ha), у северном, и колективног становања (4,6 ha), у јужном делу насеља. Друга зона обухвата: постојећи друштвени центар (0,0005 ha), новопланирани друштвени центар (2,7 ha) у јужном делу насеља (стамбено-пословни блок), постојећи (1 ha) и новопланирани (4,9 ha) школски комплекс у јужном делу насеља, спортско рекреативни центар (21,6 ha) у северном делу насеља, новопланирани простор затворене пијаце са занатским центром (0,6 ha) и зону заштитног зеленила (12,3 ha) у јужном делу насеља. Постојеће и планиране саобраћајнице обухватају површину од 20,3 ha. Најважнија саобраћајница за Брзи Брод је булевар Цара Константина (јужна граница насеља), градска магистрала којом се одвија саобраћај од Ниша ка Белој Паланци и Гаџином Хану и функционише јавни градски саобраћај, а планиране су две примарне градске саобраћајнице, западно и северно од Брзог Брода.

Значајан моменат у савременом развоју Брзог Брода било је конституисање (1992) града Ниша, кога је сачињавало градско насеље Ниш и 11 околних насеља, међу којима и Брзи Брод.¹⁷ По административно-територијалној организацији из 2000, град Ниш су сачињавале две општине – Нишка Бања и Ниш, у чијем саставу је био Брзи Брод,¹⁸ а од јуна 2002. пет градских општина – Палилула, Пантелеј, Црвени Крст, Нишка Бања и Медијана, којој Брзи Брод данас административно припада.¹⁹

Миграције становништва

Током насеобинске историје Брзог Брода, а поготово од средине 50-их година XX века, за време савремене фазе развоја насеља, значајан утицај имале су све врсте и типови миграција становништва. Оне представљају један од најзначајнијих фактора насеобинске трансформације, који се огледа у промени просторно-демографских, социо-економских обележја, морфо-физиономске структуре и функционалних карактеристика, као и у позитивном свеукупном развоју Брзог Брода.

Као главне миграционе одлике становништва Брзог Брода можемо да издвојимо следеће:

---

¹⁶ Регулациони план ”Брзи Брод”, Завод за урбанизам Ниш, Ниш, 2001, стр. 3–7.

¹⁷ Службени лист града Ниша, 3. новембар 1992, Ниш.

¹⁸ Службени лист града Ниша, 17. мај 2000, Ниш.

¹⁹ Службени лист града Ниша, 6. јун 2002, Ниш.

- промене у структури аутохтоног и имиграционог становништва;
- међусобна условљеност периода најинтензивнијег друштвено-економског и свеукупног развоја и фаза најизраженије просторне покретљивости становништва;
- вишедеценијска доминација селидбених миграција, већином на релацији сеоска насеља у залеђу – Брзи Брод;
- позитивна нето стопа миграција;
- знатна заступљеност дневног кретања становништва ка Нишу и
- преовлађујући утицај миграционих кретања становништва на промене насеобинских обележја.

Аутохтоно и имиграционо становништво. – Структурни однос и промене аутохтоног и имиграционог становништва одговарају друштвено-економској развојној динамици Брзог Брода. Чињеница да је аутохтоно становништво доминирало у укупној популацији до средине 50-их година XX века, када значајно почиње да расте учешће имиграционог становништва, указује на актуелне демографске прилике Брзог Брода и њене развојне тенденције.

Табела 4. – Аутохтоно и досељено становништво и територијална структура имиграционе популације Брзог Брода 1971. и 2002. године²⁰

Година	Аутохтоно		Имиграционо		Територија са које је досељено			
	број	%	број	%	иста општ.	др. општ. Срб.	др. реп. и ин.	непоз.
1971.	729	37,7	1.206	62,3	476	680	37	-
2002.	1.476	33,2	2.976	66,8	1.231	1.592	144	9

Структурни однос ове две категорије становништва 1971. износио је 37,7:62,3%, а 2002. године 33,2:66,8%. Њихов међусобан однос од 1971. до 2002. показује тенденцију смањења (за 4,5%) аутохтоног становништва, на шта указује и стопа имиграције, која је 1971. износила 623 (на 1.000 становника Брзог Брода доселило се 623), а 2002. године 669 (на 1.000 становника доселило се 669).

Територијална структура имиграционог становништва. – Досељавање становништва у Брзи Брод има знатну заступљеност од средине 50-их година XX века. Представљено је насељавањем претежно становника, запослених у индустрији Ниша, из сеоских насеља северног обода Нишке котлине, затим из Запаља (Сопотница, Јагличје, Копривница, Дуга Пољана, Краставче и др.), као и, у мањем обиму, из Македоније, Лике, Ко-

²⁰ Попис становништва и станова 1971, **Миграциона обележја**, књ. IX, Савезни завод за статистику, Београд, 1973. и Попис становништва, домаћинства и станова 2002, **Миграциона обележја**, књ. 8, Републички завод за статистику, Београд, 2003.

сова и др. Имиграционо становништво Брзог Брода карактерише пресељавање на краће географске дистанце. Од 1971. до 2002. године највеће учешће је имало становништво досељено са територије других општина Србије (1971. – 56,4%, 2002. – 53,5%), и то највећим делом из суседних општина (Гацин Хан и др.), и са територије исте општине (1971. – 39,5%, а 2002. – 41,4%), док је учешће популације досељене из других република и иностранства готово незнатно (1971. – 3,1%, 2002. – 4,8%).

Периодизација досељавања становништва. – Сагласно са чињеницом да је најмасовније досељавање становништва присутно у фази најинтензивнијег друштвено-економског развоја, Брзи Брод главну масу досељеничког становништва добија од почетка 60-их година XX века. Структурни однос досељеног становништва пре и за време Другог светског рата, са једне стране, и у послератном периоду, са друге стране, износи 0,5:99,5%.

Табела 5. – Периодизација и обим досељавања становништва у Брзи Брод²¹

Период досељавања	Број досељеника	Процент
До 1940. године	10	0,4
Од 1941. до 1945.	6	0,2
Од 1946. до 1960.	193	6,6
Од 1961. до 1970.	537	18,4
Од 1971. до 1980.	570	19,6
Од 1981. до 1991.	793	27,2
Од 1991. до 2002.	805	27,6
Укупно	2.914	100,0

Најмасовније досељавање присутно је у савременом периоду, од 1991. до 2002. године, када је досељено 27,6% укупног имиграционог становништва, а приближни обим досељавања (27,2%) забележен је и од 1981. до 1991. године. И претходна два периода карактерише значајан обим досељавања: 1961–1971. – 18,4%, 1971–1981. – 19,6% укупне имиграционе популације.

Дневне миграције становништва. – Један од битних показатеља просторне покретљивости популације Брзог Брода је знатна заступљеност дневног кретања становништва. Дневне миграције радне снаге и школске омладине одвијају се свакодневно, изузев нерадним данима, на релацији домицил – место рада или стицања образовања, и обратно. Тежиште овог рада је на сагледавању дневног кретања становништва ка Нишу, обзиром да су дневне миграције радника и ученика у друга насеља занемарљиве.

²¹ Попис становништва, домаћинства и станова 2002, **Миграциона обележја**, књ. 8, Републички завод за статистику, Београд, 2003.

Табела 6. – Дневни мигранти – радници и ученици, из Брзог Брода који раде и сти-
чу образовање у Нишу²²

Насеље	Радници		Ученици			
	Број	% конвергентне гравитације Ниша	Осн.	Сред.	Студ.	% конвергентне гравитације Ниша
Брзи Брод	2.390	9,1	480	20	254	8,8

Укупна маса дневне миграције према Нишу обухвата 34.751 становника из 480 насеља, од којих Брзи Брод даје највећи број дневних миграната – 3.144 радника и ученика, или 9% укупне конвергентне гравитације Ниша. Групи радника дневних миграната 2002. припадало је 76,7% радно активног становништва Брзог Брода. Имајући у виду да је у групи ученика дневних миграната високо учешће студената (33,9%), у перспективи је евидентно повећање укупног броја радника дневних миграната.

Табела 7. – Полна структура радника и ученика дневних миграната из Брзог Брода

Категорија дневних миграната	Мушко		Женско	
	Број	%	Број	%
Радници	1.314	76,7	1.076	75,2
Ученици	400	23,3	354	24,8
Укупно	1.714	100,0	1.430	100,0

У полној структури радника дневних миграната веће учешће има мушко становништво. Оно обухвата 54,5%, а женска популација 45,5% укупне масе дневне миграције. У категорији ученика дневних миграната учешће мушког у односу на женско становништво веће је за 6,2%.

Табела 8. – Структура радника дневних миграната по великим старосним групама из Брзог Брода

Старосна група	Број	Процент
Омладина	22	0,9
Млађе средовечно	986	41,3
Старије средовечно	1.340	56,1
Старо становништво	10	0,4
Непознато	32	1,3
Укупно	2.390	100,0

Старосну структуру радника дневних миграната карактерише највеће учешће старије средовечног (56,1%) и млађе средовечног становни-

²² Подаци у овој и наредним табелама резултат су посебне обраде документационог материјала Републичког завода за статистику у Београду.

Марија Мартиновић

штва (41,3%). Удео омладине и старог становништва у укупном броју радника дневних миграната је минималан – 0,9% и 0,4%. Ако се узме у обзир да у старосној структури ученика дневних миграната знатну заступљеност имају старији од 15 година (36,3%), у перспективи је даљи пораст учешћа старосне групе млађих средовечних.

Табела 9. – Школообразованост радника дневних миграната из Брзог Брода

Школска спрема	Број	Процент
Без школе	30	1,2
Четвороразредна	16	0,7
Осморазредна	394	16,5
Средња	1.640	68,6
Виша	146	6,1
Висока	164	6,9
Укупно	2.390	100,0

Професионална структура радника дневних миграната је повољна. Учешће радника без школске спреме и са четвороразредном школом је минимално – 1,9%. У оквиру школообразованог контингента највећи удео имају радници са завршеном средњом школом – 68,6%, а значајно и учешће радника са завршеном осморазредном школом – 16,5%. Заступљеност дневних миграната са вишим и високим образовањем у укупној маси радника дневних миграната износи 13%.

Табела 10. – Структура радника дневних миграната из Брзог Брода по секторима делатности

Сектор делатности	Број	Процент
Примарни	8	0,3
Секундарни	1.134	47,5
Терцијарни	646	27,0
Квартарни	602	25,2
Укупно	2.390	100,0

У структури радника дневних миграната по групама делатности доминира запосленост у секундарном сектору делатности – 47,5%. Значајан је удео и радника запослених у терцијарном (27%) и квартарном сектору (25,2%), док је учешће радника дневних миграната у примарном сектору привреде минимално (0,3%).

Закључак

Током насеобинске еволуције Брзог Брода, а поготово од средине 50-их година XX века, за време савремене фазе развоја, значајан утицај

на трансформацију насеља имале су све врсте и типови миграција становништва. Насеобинско-географска трансформација огледа се у преображају просторно-демографских, социјално-економских обележја, морфо-физиономске структуре и функционалних карактеристика, као и у позитивном свеукупном развоју Брзог Брода. Поред промене у структури аутохтоног и имиграционог становништва, вишедеценијској доминација селидбених миграција на релацији сеоска насеља у залеђу – Брзи Брод и позитивне нето стопа миграција, најзначајнија миграциона одлика становништва у савременом периоду и један од главних чинилаца насеобинске трансформације је знатна заступљеност дневног кретања радне снаге и школске омладине ка Нишу, макрорегионалном центру Србије, у чијем приградском подручју Брзи Брод остварује савремени развој. У оквиру актуелне дневне просторне покретљивости становништва према Нишу, која има знатну демографску израженост (34.751 становник из 480 насеља), Брзи Брод даје 9% укупне конвергентне гравитације (3.144 дневна мигранта). Из тих разлога научно сагледавање дневних миграција, између осталог, има велики значај у изучавању досадашње еволуције насеља, актуелног стања и перспективних развојних трендова. Уз то, проучавање дневних миграција становништва Брзог Брода (обим, демографске структуре, узроци, последице и друге карактеристике) према Нишу могу имати велики значај у планирању просторног, демографског и социо-економског развоја насеља.

Marija Martinović

THE INFLUENCE OF MIGRATION'S COMPONENTS ON THE TRANSFORMATION OF BRZI BROD

Summary

The development of Brzi Brod can be divided into three main phases: the beginning phase, from the first settlers to the liberation from Turks, the middle, from the end of the 19th century to the Second World War, and the contemporary one, from the end of the Second World War till today. Migrations of population played an important part in every each of them, specially during the last phase. Migration can be looked upon as one of the most important factors of the transformation of settlement. As the main characteristics of migrations in Brzi Brod, we can emphasize the following: changes in the structure of the original settlers and immigrants; the relationship between the period of migrations and socio-economic development, with phases of the most prominent special movement of the population; numerous movement of migrants in the direction of surrounded villages – Brzi Brod, which dominated for the tenth of years; more immigrants than emigrants; considerable everyday movement of workers and schoolchildren towards the town of Nish etc.